
УДК 94–055.2 (477.83–25) Львів "19"**Іванна Черчович****УКРАЇНКИ У ЛЬВОВІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ:
У СВІТЛІ ЩОДЕННИХ ПРАКТИК**

У статті здійснена спроба реконструювати повсякденні практики життя українок у Львові початку ХХ століття на основі матеріалів тогочасної преси, спогадів та родинного листування. Увага зосереджена, головним чином, на українській міській інтелігенції, чий приклади щодення, зважаючи на окреслені джерела, виразніше надаються до узагальнень. Тогочасний львівський "background" творило національно, релігійно та ментально різне населення, що давало можливості для порівнянь, протиставлень і наслідування. Усі ці процеси не оминали жінок, вносячи корективи у їх світогляд, життєві орієнтири, побут та його організацію.

Ключові слова: жінки, повсякденне життя, емансипація, українське населення Львова.

У контексті історії подій, а також політичних, економічних і культурних процесів жінки традиційно залишалися позаду конструйованих дискурсів, на "посадах" мовчазних статистів, які виконували ролі тільки матерів, дружин і доньок тих, хто "творив" історію. Життя жінки початку ХХ століття, узагальнене тезою про домашню реалізацію, уже само по собі видавалося повсякденним на тлі зримих суспільних досягнень чоловіків. Про існування українок у тогочасному Львові свідчать лише поодинокі згадки окремих прізвищ чи жіночих організацій, тоді як більшість з них так і залишилася у тіні своїх більш чи менш відомих чоловіків, у кулуарах їх приватного життя.

Повсякдення, зважаючи на свою природну традиційність, значним чином присутнє у сфері приватного, як більш охопленого практикою повторень [43, с. 435]. Тому написання "історії з жінками" видається можливим у контексті історії повсякдення. Зважаючи на суспільні реалії Галичини початку ХХ століття, основними джерелами до вивчення жіночого повсякдення є матеріали сімейного листування, спогади, щоденники, тогочасна періодика та актуальна публіцистика. Епістолярна спадщина родин Барвінських [13] і Грушкевичів [20] дала змогу зрозуміти специфіку функціонування великих сімейних середовищ, поведінкові практики та моделі життя їх жінок, взірці організованого ними повсякдення. Матеріали преси (зокрема часописи "Діло", "Галичанин", "Правда") дозволили скласти загальну картину українського міського простору Львова, з властивими йому проблемами, викликами та ідеалами. Щодо мемуарних джерел, то вони представлені спогадами чоловіків про своїх дружин, доньок, сімейний побут загалом [2].

Об'єктом розгляду в дослідженні було обрано жінок зі сімей української інтелігенції міста, до числа якої входили представники педагогічних, юридичних, медичних і творчих професій. Ця категорія населення формувала тогочасну українську еліту, була середовищем, у якому генерувалися національні ідеї та пов'язані з ними політичні рішення і громадські ініціативи. Жінок із родин інтелігенції часто вирізняла відносно активна позиція в суспільному житті, реалізована через приналежність до одного з жіночих товариств, переважно благодійного характеру. Їх оточення було мобільнішим у своїх реакціях на модерні виклики часу, емансипацію та пропонувані нею зміни для жінок.

Корінних львів'янок-українок чисельно переважали ті, котрим довелося вчитися життю у великому місті: котрі оселилися тут, бо вийшли заміж або приїхали на навчання. Для значної частини з них Львів став великою атракцією, особливо помітною порівняно з досвідом життя у провінції. Українок у тогочасному Львові представляла також чисельна категорія робітниць, зазвичай, жінок з навколишніх сіл, що сезонно або ж постійно працювали у місті як домашні служниці, кухарки, няньки.

Одним з визначальних конструктів у формуванні повсякдення жінки був її сімейний статус. Заміжжя, яким, зазвичай, вимірювали жіночу активність, традиційно зберігало недоторканий стандарт життя – у родині і для родини. А витворений романтизмом образ жінки-берегині підкріплював цей канон необхідною мотиваційною основою – бути зразком жертвовності і самопосвяти для дітей. У такому плані життя жінки було невіддільним від життя її чоловіка, а набуття традиційного жіночого повсякдення ставало можливим лише з одруженням.

Культ заміжжя ставив на перший план громадського обговорення соціальний статус, походження та вік жінки. Саме ці ознаки найбільше піддавалися суспільним інтерпретаціям. І якщо перші дві характеристики не так залежали від самої жінки, як від її батьків, то вік, як визначальний чинник часу, відведеного їй на "дівування", вимагав від дівчини вийти заміж до того, як її зачислять у "старі панни". Бо, зі слів тогочасної пресової белетристики, "та котра не кушала життя найдалше

до двадцять п'ятого року, нехай пише: "пропало", нехай з каменем при шиї скаче у воду між русалки. Котра дівчина не жила до двадцять п'ятого року, ся вже не довідає ся, що таке поезія жита" [4]. Звичайно, жартівливий тон таких висловлювань не сприймали буквально, та все ж цього було досить для упередженого ставлення. Вікова градація поділяла жіноче життя на етапи, кожен з яких диктував певний стандарт повсякдення.

Для незаміжньої панни значну частину її щоденного життя, як стверджувала преса, складали насамперед турботи про одяг для чергового виходу у світ і про те, як у найвигіднішому світлі постати перед потенційними нареченими. Усе інше цікавило другорядно. Такий контекст публікацій впливав з традиційно-патріархального трактування сфери "жіночого". Жінку бачили як "велику дитину", яка потребує настанов, турботи і – найголовніше – пильного нагляду. Галицька публіцистика писала, що "жінчина, вихована так, що цілею єї жита, зробили добру партію, [...] научили одну, другу, десяту мріти, і та навичка стала ся у вас другою природою" [9].

З кристалізацією національної ідеї українство краю дедалі чіткіше нотувало значення та роль у ній жінки. Творився новий жіночий ідеал – національно свідомо русинка, що бере активну участь у діяльності українських товариств, займається благодійністю, виховує дітей у національному дусі й, загалом, є зразком дружини-патріотки. Відтак поступ у прагненнях українських жінок набув виразно національно спрямованого характеру, що знайшло відображення в понятті "національної емансипації". Ось типовий набір епітетів, який використовувався для позначення ідеалу жінки-русинки: "наши жінцины понимают свою задачу и такую вѣрно исполняют, суть добрыми дочерьми, вѣрными супругами, благородными матерями, примѣрными хозяйками и твердыми патриотками" [34].

Для повсякдення дівчини такий новостворений суспільний ідеал означав те, що тепер від неї чекали вибору чоловіка, зважаючи, крім всього іншого, на його національну приналежність. Відтак активне суспільне обговорення отримала тема змішаних шлюбів. Особливої гостроти вона набирала у контексті зростання польсько-українських суперечностей, оформившись згодом у певний суспільний стереотип негативного ставлення до таких польсько-українських подружніх союзів. В українській пресі розгорнулася ціла дискусія про шкоду таких практик, їх "деморалізуючий" вплив на національну справу. Діячі українського руху вбачали у них, якщо не приховану колонізацію русинів Галичини, то принаймні передумову їх громадської пасивності. З цього приводу Тит Ревакович писав: "Ой дуже зле Русини роблять, що звичай ся їм байдуже про те, кого вони за жінку берут. Особливо міські Русини грішат тим дуже протів рідного народу, що женят ся переважно з чужинками, а потому і їх родини винародовляються, а они самі для нашого народу гинуть без найменшої позначки, що они жили колись на світі" [44, с. 704]. Одна з дописувачок газети "Галичанин" вказувала навіть на те, що польки цілеспрямовано одружують на собі русинів і таким чином грають у подвійну гру: шукають собі чоловіка, зменшуючи вибір для українок, і водночас виконують національно-патріотичну місію, адже в шлюбі запроваджують у домі польські порядки, ігноруючи патріотичні почуття чоловіка-українця [7].

Такі антагонізми відображали загальну суспільно-політичну міжнаціональну напругу в краї, котра впливала й на приватну сферу. Оголошення про пошуки дружини, що з'являлися на шпальтах українських часописів початку ХХ століття, серед умов "добору" претенденток вказували й національність [5].

Однак тогочасний шлюб як для жінок, так і чоловіків був більш прозаїчним і практичним явищем, ніж може здатися на перший погляд. Хоча й мав у основі різне ставлення обох статей до його створення. Жінки, на відміну від чоловіків, вступали у традиційний шлюбний вік набагато раніше – у 15–16 років, найбільше жінок створювали подружжя у 20–25 років [33]. Натомість практики одруження серед чоловіків були прив'язані не так до віку, як до матеріального становища чи соціального статусу, необхідного для утримання сім'ї. Матеріальна складова в укладанні шлюбу була важливою: "ніхто з нас не вірить у те, що бідувати у двійку легше" [28]. До прикладу, Галина Барвінська, донька Олександра Барвінського, прохаючи батька допомогти своєму майбутньому чоловікові – Євстахію Савчуку – у сплаті позики, наводила такі аргументи: "Зрештою нині кожний відразу попросту глядає маєтку, а він ще має дуже скромні вимаганя. Сам Татунцьо бажає, аби кожний з наших хлопців женив ся з маєтком, аж прецінь жаден з них не має такого утримання як він. Єго і так можна подивляти, що о власних силах без помочи Родичів добився в так скорім часі красного становища і може в власнім віці женити ся" [15, арк. 35].

Традиційними місцями для знайомств молодих людей були танці або "вечорниці" – спеціально організовані вечори в українських товариствах, таких як "Руська бесіда", "Народний дім", "Руське казино". На ці "балі" батьки неодружених дівчат приводили доньок найчастіше для знайомств і спілкування, а в перспективі для пошуку претендента на дівочу руку. Нерідко організацією вечорів займалися жіночі організації. Анонси і звіти про такі заходи друкували українські часописи. З кінця

XIX століття ці вечори дедалі частіше мали додаткове тематичне наповнення – виконували не лише розважальні, а й патріотично-виховні функції.

До прикладу, програма влаштованих 1904 року “Кружком українських дівчат” вечорниць передбачала, що “кожний танечник обов’язаний дати своїй партнерці кокарду на будову народного театру”, планування якого стало темою номер один у пресі [1]. Практика великих прийомів у товариському житті Львова зламу XIX–XX століть не була надто поширеною [46, с. 33]. Для української частини міського простору причиною цього був теж відсутність коштів. На загальне переконання, ті кілька десятків родин української інтелігенції, що мешкали тоді у Львові, не могли собі цього дозволити [29].

Способом задекларування жінкою національної позиції вважали приналежність до одного з українських жіночих товариств. Загальні суспільно-політичні суперечки між народовецькою і русофільською течіями в жіночих товариствах були помітні, але різко не проявляли себе. До прикладу, традиційно русофільського спрямування було “Общество русских Дамъ”, створене у Львові в 1878 році. Зі своєю національно-політичною позицією його членкині остаточно визначилися після дискусії щодо написання слова “руський” – з однією чи з двома літерами “с” [45, с. 301–302]. У списку активних членів цього товариства фігурували імена дружин чи доньок лідерів русофільського руху: Юстини Нечай, Фалини Огоновської, Софії Марков, Євгенії Павенцької та ін. Преса подавала системні дописи про організовані товариством танці, вечори пам’яті, благодійні концерти з обов’язковим зазначенням користі від впливу таких заходів на жінок [3]. Подібно рекламували свої жіночі організації – “Клуб русинок” і “Кружок українських дівчат” (1909 року об’єдналися в “Жіночу громаду”) – й народовці [12].

На початку XX століття суспільного розголосу набуло питання жіночого одягу, підсилене національними конотаціями. Преса навіть писала, що українки, як “доньки народу бідного, котрий нужда виганяє за море”, не мають морального права носити дороге вбрання. Жіноча сукня в середньому коштувала 150 крон, а на м’ясиці для кожної з доньок було потрібно принаймні дві таких сукні. Ці чималі кошти пропонувалося використати не на догоду моді, а на підтримку національних інституцій. “А на вечорниці, – писало “Діло”, – досить для замужних одяг вовняний ясний [...], а для дівчат стрій народний, котрий єсть дуже тревалий, або легенькі, ясні, муслінові сукні, які звичайно в літі носить ся” [27].

Різниця у моделях виховання окремо чоловіків і жінок накладала відбиток на поведінкові стратегії. Звичним тоном для молоді дівчини була скромність, послухність, стриманість, наявність бездоганної репутації, релігійність. Перелік “добрих” жіночих рис відобразив бажану патріархальну сімейну ієрархію, згідно з якою представники різних статей мали різні соціальні ролі. Вочевидь, через такі конотації суспільна поведінка дівчат і хлопців була регламентована по-різному. До прикладу, Юлія Шнайдер (майбутня поетеса Уляна Кравченко) згадувала, якою компрометуючою в очах львівської публіки виявилася її – молоді дівчини – розмова з мужчиною на вулиці. Після цього їй казали, що єдиним належним виходом буде заручення [39, с. 315]. Мама чи тітка “яко конечна опіка” вважалися до початку XX століття нормою для кожної порядної панночки [25].

Така консервативність українського середовища певною мірою впливала з традиційно міцних позицій Греко-католицької церкви. Значну частину світської української інтелігенції міста склали саме вихідці зі священницьких сімей. Клерикальне коріння було поясненням “старосвітськості” галицького публічного життя, яка не залишалася поза увагою приїжджиків. У їх спогадах тутешній суспільний погляд на жінку, її становище і трактування у товариському житті не витримували критичних порівнянь [6, с. 83, 118–119].

Критика про те, що русинки опутані поняттями, винесеними із “василіянських інститутів”, у якій вихованням керують черниці, набувала особливої гостроти в контексті відсутності серед жінок ідейності, самостійності, ініціативи й освіти загалом. На переконання радикала Михайла Павлика, з галицькими дівчатами можна було говорити лише на три теми – весілля, забави і погоду [40, с. 74]. Дописувач до “Діла” і, за власним зізнанням, ще кавалер з цього приводу стверджував: “наші Русинки не є кокетки – і се є їх нещастє [...] Все крутять ся в вузких границях старої традиції патріархальних сьвящеників і їх “імостий”: се не випадає і те не випадає, того не роби, туди не дивись, не відзивай ся, не зрадь ся – і т. д. Соколик приступом здобуває таку фортецу, а фортеца позамикана на всі брами, мости позводжені, мури високі, – не здобудеш” [30]. Особливого підтексту розмови про освіченість українок набрали тоді, коли відсутність цієї освіти почав виразно й у негативному світлі проступати на тлі конкуренток – польок. Успіхи польських жінок і їх “гарячий патріотизм” ставили українкам у наочний приклад самопосвяти і служіння національним ідеалам [10].

За таких умов актуальною темою українських суспільних дискусій стала жіноча освіта. Ще з останньої чверті XIX століття її порушували у своїх виданнях народовці, зокрема в контексті

стратегії "органічної праці". Вона передбачала всебічну, постійну і наполегливу суспільну роботу, насамперед у галузі економіки і освіти, на користь кожного русина зокрема і галицького українства загалом [36, с. 9–13]. До включення жіночої теми до концепції української "органічної праці" у контексті розвитку національного руху великою мірою причинився В. Барвінський. З його листів до Ольги Гузар, надрукованих уже після смерті у журналі "Правда", видно контури розуміння В. Барвінським питання жіночої освіти. Відкидаючи ідею емансипації за західноєвропейським зразком, він зосереджував увагу на потребі зберігати і примножувати інтелектуальні сили русинів у межах власного народу, зокрема, не витратити їх задля розвитку національно чужого товариського простору. У цій справі, стверджував В. Барвінський, значну роль відіграють жінки, бо коли в сім'ї "не зіграються і розпалюються патріотичні серця", то "щира праця народна остається тільки молодечими мріями, що безповоротно счезають с першим шлюбним словом". Автор не без скептицизму стверджував, що щоденна картина сімейного життя української інтелігенції в Галичині виразно суперечила декларованим постулатам патріотизму в громадському житті, бо "жонаті патріоти тільки патріоти поза своєю родиною". Основну причину такого стану він вбачав у малоосвіченості галицьких жінок і їх необізнаності з тим, що відбувалося поза стінами власного дому [24].

До останньої третини XIX століття українки традиційно навчалися вдома або ж у спеціальних дівочих пансіонатах. Доньок направляли до них тільки за матеріальної змоги родини, позаяк спершу забезпечували освіту синам. Обов'язковими предметами для панянок були насамперед мови: польська і німецька як "мови соціальних комунікацій" тогочасного львівського соціуму та руська (українська) як мова національної приналежності, володіння якою у контексті особливостей українсько-польських відносин ставало неодмінною ознакою самоідентичності жінки як "свідомої русинки". Коментуючи щоденні молитви перед уроками в школі, Г. Барвінська описувала батькові приклади їх національних підтекстів: "Вже в нас молила ся одна русинка в нашій клясі з початку перед наукою як була панна Александрович по польські, потім ми ю на бештали і при кінці годину як була тільки Олюся молилася по рускі. Натуральна річ що без сміху польок не обійшло ся. Але то була нова учениця" [14, арк. 34]. До традиційно жіночих предметів зараховували також гру на фортепіано, "теорію співу салонів", етикет, науку економії та ведення домашнього господарства і ряд рукодільних занять.

Навіть з виникненням перших приватних українських жіночих виділових шкіл у 80–90-х роках XIX століття основна мета жіночого навчання і виховання зберігала виразно релігійне спрямування. Якісна зміна у поглядах на жіночу освіту та її можливості прийшла разом з появою жіночих ліцеїв, гімназій, а також можливістю вступати до університету, спочатку як вільні слухачки, а пізніше повноправні студентки. Щоправда, ці процеси не були миттєвими й однозначними. Українська громадськість довго обговорювала, що буде кориснішим для жінки – гімназія чи ліцей. Зійшлися на тому, що рацію мають ті, котрі домагаються для жінок вільного доступу до всіх наукових інституцій, а не ті, хто для виховання освічених патріотичних жінок і матерів пропонують створювати окремі школи, "лише щоби не дати жінці такого самого образования, як мужчины" [23]. Жіночі ліцеї з шестирічним навчанням запроваджувалися урядом 1895 року [38, с. 102]. У 1906 році з дозволу крайової шкільної ради відкрито першу українську дівочу гімназію сестер-василіянок класичного типу [42, с. 23]. Вони мали заповнити існуючу до того прогалину щодо браку сполучної ланки між базовою освітою та можливістю для жінок записуватися до університетів, що відбувалося тільки після отримання атестату зрілості [37, с. 134–135]. Відтак виникла дискусія щодо факультетів, на яких могли вчитися жінки. Найпершим був визнаний філософський (1897 р.), пізніше медичний (1900 р.), а правничий так і залишався недоступним для жінок до 1920 року [47, с. 68].

Здобуття освіти відкривало нові можливості. А вони, доповнені емансипаційними ідеями з літератури, часто ставали частинами омріяних задумів чи реальних життєвих планів жінок. О. Кисілевська згадувала, яке враження справило на неї оповідання Н. Кобринської, що з'явилося 1884 року і було тоді одним із небагатьох творів, що вийшли з-під пера галичанки: "коли ми, молоденькі дівчата, на шкільній лавці зачитувалися оповіданням "За для кусника хліба" – воно було для нас, галичанок, якимось променем серед темряви, чимсь таким новим, нечуваним, що ми ночі проводили застановляючись над тою справою; в нас враз із тим виросло якесь нове почуття, нове бажання, нова сила, амбіція, запал до нової проголошеної ідеї: і жінка – людина, і вона має право до вільного, самостійного життя" [41, с. 35].

Зважаючи на зростання кількості випускниць жіночих навчальних закладів та їх поступову експансію у ті заклади, що донедавна вважалися тільки чоловічими, питання самостійного утримання жінки перетворювалося з амбіції на вимогу нового часу. Серед найпоширеніших професій українок на межі XIX–XX ст. була професія "народної учительки". Популярність такого вибору частково можна пояснити відсутністю реальних альтернатив, а частково – своєрідною

"модою" на національне виховання, реалізовану через школу. Саме це виховання, з огляду на реалії галицького суспільства, мало забезпечити національною свідомістю майбутні покоління українців у краї. Для жінок, які обирали учительську професію, воно стало не тільки виявом емансипації, а й своєрідним засвідченням власного громадянського обов'язку [22, арк. 15–16].

За приклад щоденного розпорядку дня львівської учительки можемо взяти розклад О. Барвінської – старшої доньки Олександра Барвінського, яка працювала у одній зі шкіл міста у 90-х роках XIX століття: "маю 30 годин в тиждень (у школі) крім сего кожного по обіді або у Василянок, або на університеті, два рази клуб, десь якесь засідання, тай вже і всі пообіда заняті. Лишають ся вечери та я звичайно не читаю ані пишу хіба щось не дуже томлячого роблю бо очі мене троха болять" [17, арк. 5–6]. Невипадково, що саме учительки найчастіше ставали активними громадськими діячками, письменницями чи поетесами. Як приклади, серед них знаходимо імена У. Кравченко, К. Попович, К. Малицької. Та й згадана О. Барвінська брала участь у діяльності жіночих організацій, зокрема "Марійського товариства пань", була співзасновницею "Української захоронки" – організації, створеної у Львові 1901 року для матеріальної допомоги і педагогічного нагляду дітей дошкільного віку, очолювала "Товариство вакаційних осель", була секретарем жіночої кооперативи "Труд".

Конкуренція у здобутті учительської посади серед жінок була значною. У листі до брата Ярослава, Софія Грушкевич описувала труднощі з отриманням посади у Львові, відтак розглядала альтернативні варіанти своєї професійної реалізації: "А тепер Ти щось скажу, но ся дуже не сьмій, взяла лекцію, – приготвую до матури одну панну, під зарядом вуйка Тисовского [...] У Василянок не дісталам, помимо цілком певного пообіцяня, навіть вже оголошеня в інституті о. Гузара. Сголосила ся до тої посади п. Барвінська (помимо що ся так пізно сголосила), і яко п. Барвінська отримала первенство" [19, арк. 10–11].

Втім, значна частина українського суспільства ще довго трактувала здобуття жінкою спеціальної професії як "запасний варіант" на випадок неодруження, повдовіння чи інших обставин, що могли перешкодити їй бути дружиною, матір'ю і господинею у межах власного дому. У цьому преса звинувачувала статистику, яка щороком залишала усе більше дівчат "незаміжніми" через нестачу женихів [11]. Поширеними теж залишалися стереотипи, що "вчена" жінка може внести у сімейне життя надто багато логіки, а відтак негативно впливатиме на емоційний клімат подружжя [31].

Дім за таких умов ставав тим особливим родинним простором, у якому всі його мешканці могли знайти запевнення у своїй необхідності й незамінності, попри можливі життєві невдачі в громадському житті, і за гармонію в якому відповідала насамперед жінка. Переплетення суспільних стратегій і реальних життєвих практик не завжди вписувалися в усталений родинний канон, згідно з яким традиційний розподіл обов'язків, інтересів та вподобань визначався за статевою ознакою. "Въ свѣтъ принятьъ обычай, що домъ долженъ ити за главой семьи, т. е. за мужемъ, однако такъ-ли обстоить все въ дѣйствительности, – писала дописувачка до "Галичанина". Вона категорично додавала: "Всѣ знаемъ, що нѣтъ, що биваетъ прямо протиположно, що только въ исключительныхъ случаяхъ задерживается тотъ обычай, по которому мужчина считается въ самомъ дѣлѣ главой дома" [8]. Такий максималізм виправданий лише персоніфіковано, однак підкреслює властиву для будь-якого історичного явища неоднозначність.

Домашнє господарство, прислуга, сімейний бюджет при професійній занятості чоловіків традиційно залишалися дружинам. Нерідко економічними розрахунками займалися винятково вони. Керування сімейним господарством перетворювало дім у особливий жіночий простір, втручатися в порядок якого чоловіки часто самі не хотіли. Зі щоденника Т. Грушкевича про сім'ю його доньки Софії та Івана Раковського: "Зося більша ся відчуває від Івана, бо она веде грошові справи дома, все заряджує грошовими справами. Іван добра людина, працюювита, зайнятий зовсім лиш наукою не дуже вглядає в справи грошові, лишає те жінці" [21, арк. 441].

У родині Олександра та Євгенії Барвінських дружина через значну зайнятість чоловіка-політика, що багато часу перебував не у Львові, відповідала за його листування (згодом ці обов'язки перейняла найстарша донька Ольга), складала протекції родичам і знайомим, а також здійснювала контроль за вихованням дітей, тоді як Барвінський був батьком на віддалі листів та з надто "податливою натурою", бо, як скаржилася дружина, "робив би всього що діти хочуть; як не можна, то не можна і кінець, треба з судьбою годиться і на Бога упивати" [16, арк. 59]. Виховання дітей ставало не тільки родинною, а й суспільною роллю жінки.

Насиченість політичного життя Львова початку XX століття національними та соціальними підтекстами не залишалася поза увагою жінок. Загальні політичні події мали значний вплив на приватну сферу жінки, навіть попри їх аполітичність чи традиційну несумісність понять "жінка і політика" [26, с. 64]. Це відношення виникало з потреби щоденних рішень, необхідності

влаштувати життя сім'ї серед можливостей чи перешкод, які були зумовлені політичною ситуацією. Людмила Грушкевич про одну з найрезонансних політичних подій Галичини першої декади ХХ століття писала: "Вчора приходять Маня з пошти і каже [...] що Потоцького застрілили, а ми з Татом кажемо, що то качка (неправда. – І. Ч.), тим часом о 6-ій приходять сусід жид з додатком Кур'єра що напевно і то русин, це дивний випадок і неприємний, чи теж немає він трохи бізку, я Тата ніде не пускаю бо боюся, в Дністрі вікна повибивали" [18, арк. 97–98].

У контексті останньої цитати доречним буде згадати й листування Мирослава Січинського, вбивці намісника, з сестрою Іриною, датоване груднем 1908 – травнем 1909 років. Пишучи про плани втечі з в'язниці (вони здавалися йому дуже реальними), М. Січинський обдумував свій "евентуальний сховок" у знайомій дівчині. Він писав: "Не розуміюся на дівчатах, але вона так заховуєть ся, – що можна на тій підставі просити навіть такого оригінального дарунку як евентуальний сховок. На те потрібна лише відвага, досить багато відваги. А по ній видно, що та дівчина спосібна на всяку "шалость" [32, арк. 8]. Однак потреба в такому проханні відпала, бо плановану втечу з в'язниці у Станіславові вдалося здійснити значно пізніше – щойно в 1911 році [35, с. 275].

Щоденне життя українок у Львові на початку ХХ століття різнилося за їх соціальним статусом, середовищем існування та суспільними ініціативами, які те пропонувало жінкам. Для жінок цей період був часом стрімких перетворень, що разом із розвитком жіночої освіти, збільшенням можливостей для їх професійної реалізації, практикою громадської роботи творили національно-патріотичну парадигму емансипації. Повсякдення жінки складало щоденне зіткнення з цими змінами: політичними, соціально-економічними, культурно-світоглядними. Воно було невіддільним від повсякдення її оточення, і навіть попри сформовану кулуарність жіночої ролі включало все те, чим жило її суспільство.

Список використаних джерел

1. Баль "Основи" у Львові // Діло. – 21 січня (3 лютого) 1904.
2. Барвінський О. Спомини з мого життя / О. Барвінський. – Нью-Йорк-Київ, 2004. – 524 с.; Вахнянин А. Спомини з життя. (Посмертне видане) / А. Вахнянин / [Зладив К. Студинський]. – Львів, 1908. – 137 с.; Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України (далі – ЛННБ ім. В. Стефаника), відділ рукописів, ф. 41, спр. 123 / п. 24.
3. Вечеринки Общества русских Дамъ // Червона Русь. – 21 ноября (3 декабря) 1889; Вечеръ съ танцами въ память устрaненія панщины // Червона Русь. – 21 апрѣля (3 мая) 1890; Вечеръ съ танцами Общества русскихъ Дамъ // Галичанинъ. – 28 сѣчня (9 лютого) 1893; Собрaніе русскихъ женщинъ // Галицкая Русь. – 22 августа (3 сентебря) 1891.
4. Будзиновский В. Пиши: пропало! (Оповідання) / Вячеслав Будзиновский // Дѣло. – 12 (25) цвѣтня 1901.
5. Два надстражники фінансові (Русини) // Діло. – 14 (27 січня) 1903; Кавалер // Діло. – 20 (7) лютого 1908; Молодець // Діло. – 25 (12) червня 1908; Панночки-Русинки // Руслан. – 10 (23) лютого 1903.
6. Дорошенко Д. Мої спомини про давнє минуле (1901–1914) / Д. Дорошенко – Київ, 2007. – С. 83; Леся Українка. Зібрання творів: У 12 т. – Київ, 1978. – Т. 11. – С. 118–119.
7. Евгения. Вниманію русскихъ жениховъ (Голось женщины) // Галичанинъ. – 7 (20) октября 1901.
8. Евгения. Вниманію русскихъ жениховъ ... // Галичанинъ. – 7 (20) октября 1901.
9. Мандичевский С. У себе дома. (В присвяті Пaнни О. Х.) / Свген Мандичевский // Дѣло. – 23 марта (5 цвѣтня) 1902.
10. Кульчицка С. Руске жѣноцтво для академічної молодѣжи / Смілія Кульчицка // Дѣло. – 8 (12) грудня 1902; Віче укр.-русскихъ дѣвчат // Діло. – 31 січня (13 лютого) 1904; Къ нашимъ женщинамъ! // Новый проломъ. – 15 (27) февраля 1885; Polska kobieta // Галичанинъ. – 29 вересня (11 жовтня) 1893.
11. Женскіи гимназіи въ Галичинѣ // Галичанинъ. – 27 цвѣтня (9 мая) 1893; Недостатокъ мужчинъ // Галицкая Русь. – 31 октября (12 ноября) 1891; Податокъ на холостяковъ // Червона Русь. – 22 августа (3 сентебря) 1890; Высшее образование женщинъ // Галичанинъ. – 16 (28) ноября 1895; 3 Товариства "Клубу Русинокъ" // Дѣло. – 2 (15) жовтня 1901; Вѣдозва // Дѣло. – 2 (15) жовтня 1901.
13. ЛННБ ім. В. Стефаника, відділ рукописів, ф. 11.
14. ЛННБ ім. В. Стефаника, відділ рукописів, ф. 11, спр. 18 / п. 4, арк. 34.
15. ЛННБ ім. В. Стефаника, відділ рукописів, ф. 11, спр. 19 / п. 4, арк. 35.
16. ЛННБ ім. В. Стефаника, відділ рукописів, ф. 11, спр. 29 / п. 6, арк. 59.
17. ЛННБ ім. В. Стефаника, відділ рукописів, ф. 11, спр. 58 / п. 10, арк. 5–6.
18. ЛННБ ім. В. Стефаника, відділ рукописів, ф. 41, спр. 101 / п. 9, арк. 97–98.
19. ЛННБ ім. В. Стефаника, відділ рукописів, ф. 41, спр. 54 / п. 3, арк. 10–11.
20. ЛННБ ім. В. Стефаника, відділ рукописів, ф. 41.
21. ЛННБ ім. В. Стефаника, відділ рукописів, ф. 41, спр. 123 / п. 24, арк. 441.
22. ЛННБ ім. В. Стефаника, відділ рукописів, ф. 48, спр. 6 / п. 2, арк. 15–16.
23. Лозинський М. Чи однакова, чи відмінна школа для обох полів? / М. Лозинський // Діло. – 6 (19) вересня 1904.
24. Матеріали до історії українсько-руського життя і письменства (Листи Володимира Барвінського до панни Ольги Гузарівни (тепер пані Левицької) // Правда. – 1892. – Ч. 43.
25. От такі сезонні уваги // Жіноче діло. – 30 червня 1912.
26. Паульзен Ф. Родинне житє (Під розвагу руским "соколикам і паннам") / Ф. Паульзен / [Подав І. Копач]. – Львів, 1903. – С. 64.
27. Русинка з Підгір'я. До руского жіноцтва (В справі жіночих одягів) // Діло. – 20 січня (2 лютого) 1905.
28. Соколик. Наші соколи і панни (Окреме виховуваня хлопців і дѣвчат. – Наші забави і родини. – Соколи із селянського роду. Наші панни) //

Дѣло. – 15 (28) грудня 1901. 29. Соколик. Наші соколи і панни... // Дѣло. – 13 (26) грудня 1901. 30. Соколик. Наші соколи і панни... // Дѣло. – 15 (28) грудня 1901. 31. Ученїи женщины // Галичанинь. – 25 цвѣтня (7 мая) 1893. 32. ЦДІАЛ України, ф. 309, оп. 2, спр. 124, арк. 8. 33. Шансы на замужество // Новий пролом. – 8 (20) августа 1884. 34. Яновская С. О образованїи женщинъ / С. Яновская // Червоная Русь. – 1890. – Ч. 154. – 11 (23) іюля. 35. Аркуша О. Анджей Потоцький: біографія політика на тлі українсько-польських відносин. Частина II. Галицький намісник / О. Аркуша // Вісник Львівського університету. Серія історична. – 2010. – Вип. 45. – С. 275. 36. Аркуша О. Олександр Барвінський (до 150-річчя від дня народження) / О. Аркуша. – Львів, 1997. – С. 9–13. 37. Благий В. Студентки Львівського університету в 1897–1914 роках / В. Благий // Вісник Львівського університету. Серія історична. – 1998. – Вип. 33. – С. 134–135. 38. Богачевська-Хомяк М. Білим по білому: Жінки в громадському житті України 1884–1939 / М. Богачевська-Хомяк. – Київ, 1995. – С. 102. 39. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні: Франко та його спільнота / Я. Грицак. – Київ, 2006. – С. 315. 40. Книш І. Іван Франко та рівноправність жінки / Книш І. – Вінніпег, 1956. – С. 74. 41. Книш І. Смолоскип у темряві: Наталя Кобринська й український жіночий рух / І. Книш. – Вінніпег, 1957. – С. 35. 42. Курляк І. Українська гімназійна освіта у Галичині (1864–1918) / І. Курляк. – Львів, 1997. – С. 23. 43. Малес Л. Місце приватності в українському суспільстві – буття поміж традиціями / Л. Малес // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. Збірник наукових праць. – Харків, 2008. – С. 435. 44. Мудрий М. "Згадки з життя свого і своєї родини": спогади Тита Реваковича як джерело до історії Галичини ХІХ століття / М. Мудрий // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 2006. – Т. ССІІ: Праці комісії спеціальних історичних дисциплін. – С. 740. 45. Сухий О. Від русофільства до москвофільства (російський чинник у громадській думці та суспільно-політичному житті галицьких українців у ХІХ столітті) / О. Сухий. – Львів, 2003. – С. 301–302. 46. Strugińska K. Miasto kilińczyków, indywidualistów i feministek – Lwów końca XIX wieku w świetle wspomnień Zdzisława Dębickiego / Modernistyczny Lwów: teksty życia, teksty sztuki. Zbiór rozpraw pod red. B. Bobrowskiej, M.-J. Olszewskiej / K. Strugińska. – Warszawa, 2009. – S. 33. 47. Suchmiel J. Działalność naukowa kobiet w uniwersytecie we Lwowie do roku 1939 / J. Suchmiel – Częstochowa, 2000. – С. 68.

Иванна Черчовыч

УКРАЇНКИ ВО ЛЬВОВЕ В НАЧАЛЕ ХХ ВЕКА: С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ПОВСЕДНЕВНЫХ ПРАКТИК

В статье реконструированы повседневные практики жизни украинок во Львове в начале ХХ века на основании материалов прессы того времени, воспоминаний и семейной корреспонденции. В центре внимания находится украинская городская интеллигенция, чьи примеры обыденных практик, учитывая использованные источники, могут быть обобщены более четко. Львовский "background" того времени создавало национально, религиозно и ментально разнообразное население, что открывало возможности для сравнений, противопоставлений и подражаний. Все эти процессы касались и женщин, внося изменения в их мировоззрение, жизненные ориентиры, организацию быта.

Ключевые слова: женщины, повседневная жизнь, эмансипация, украинское население Львова.

Ivanna Cherchovych

UKRAINIAN WOMEN IN LVIV ON THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY: IN THE LIGHT OF EVERYDAY PRACTICES

The attempt to reconstruct the everyday life of Ukrainian women in Lviv on the beginning of the 20th century on the basis of press, memoirs and family correspondence of that time was made in the article. The attention was focused mainly on the Ukrainian urban intelligentsia whose daily practices, considering defined sources, are more open to generalization. Lviv "background" of that time was created by national, religious and mentally different people, what gave the opportunities for comparisons, contrasts and imitations. All these processes didn't overpass women, making correctives in their outlook, mode of life and its organization.

Key words: women, everyday life, emancipation, Ukrainian inhabitants of Lviv.